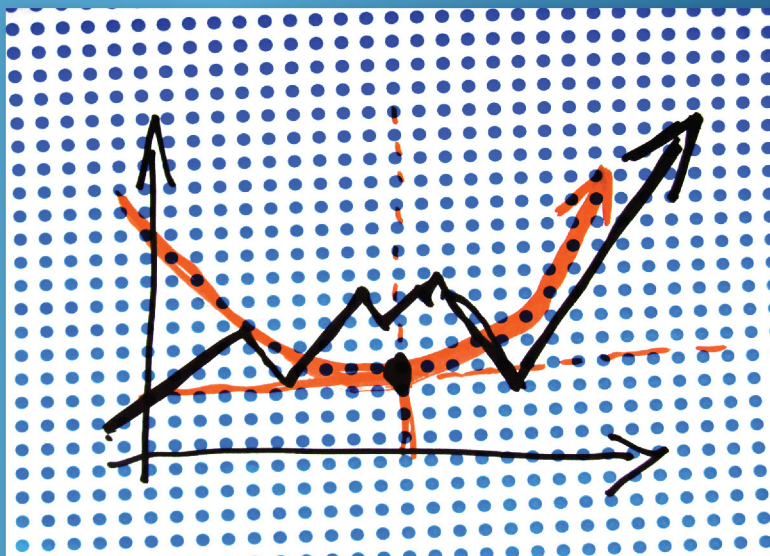

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ISSN 1857-7628

ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2009 YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME 1

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” – ШТИП
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2009
YEARBOOK

ГОДИНА 1

VOLUME I

UNIVERSITY “GOCE DELCEV” – STIP
FACULTY OF ECONOMICS

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
YEARBOOK
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:
Проф д-р Ристо Фотов

Издавачки совет

Проф. д-р Саша Митрев
Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески
Асист. м-р Борјан Ѓоргиев
Асист. м-р Стеван Габер

Editorial board

Prof. Saša Mitrev, Ph.D
Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D
Assist. Borjan Gorgiev, MSc
Assist. Stevan Gaber, MSc

Редакциски одбор

Проф. д-р Ристо Фотов
Доц. д-р Круме Николовски
Проф. д-р Трајче Мицески
Проф. д-р Милан Илиески

Editorial staff

Prof. Risto Fotov, Ph.D
Ass. Prof. Krume Nikolovski Ph.D
Prof. Trajce Miceski Ph.D
Prof. Milan Ilieski, Ph.D

Главен и одговорен уредник

Проф. д-р Трајче Мицески

Managing & Editor in chief

Prof. Trajce Miceski Ph.D

Јазично уредување

Даница Гаврилоска-Атанасовска
(македонски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

Печати

Печатница „2-ри Август“ - Штип
Тираж - 300 примероци

Printing

„Vtori Avgust“ - Stip
Printing No 300

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Економски факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бб
п. фах 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office

Goce Delceva University – Stip
Faculty of Economics
Krste Misirkov b.b.,
PO box 201, 2000 Stip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА
CONTENT

Д-р Ристо Фотов	
Одржлив развој - императив на современиот свет	7
Д-р Ристо Фотов	
Анатомија на финансиската и економската криза во светот	18
Проф. д-р Трајче Мицески	
Очекуваното траење на животот во европските земји и нивната корелативна зависност со бруто-домашниот производ по жител	25
Проф. д-р Трајче Мицески	
Менаџмент филозофија на совршенство - лидерство со љубов	34
Проф. д-р Димитар Ефтимоски	
Видови претприемништво	44
Доц. д-р Круме Николоски	
Менаџмент на здравствено-информациски системи - од податоци, преку информации до знаење	52
Доц. д-р Круме Николоски	
Човечки ресурси во јавно-здравствениот систем - од адекватна работна сила до квалитетна здравствена заштита.....	68
Jollanda MEMAJ Assoc. Prof. Dr. Raimonda DUKA	
MPA Analysis of public expenditure on education in Albania	80
Evis Kushi, PhD 88	
Measuring asymmetric information in Albanian tourism	90
Трајко Мицески*, Петар Клетникоски**	
Заедничка аграрна политика на ЕУ	101
М-р Борјан Ѓоргиев	
Образованието и менаџментот на знаење - фактори за развој на човечките ресурси во економија базирана на знаење	109
М-р Златко Бежовски	
Матрица за е-бизнис настап на македонските компании и претприемачи	119

М-р Стеван Лазар Габер

Улогата на пактот за стабилност и раст во креирањето
на фискалната политика во Европската унија 132

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Евидентни недостатоци во регулирањето на финансискиот сектор 143

К. Чабулева, Т. Мицески, Т. Јованов

Корелациона зависност меѓу живородени деца и склучени
бракови и живородени деца и разведени бракови во Р. Македонија 150

М-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска

Електронското банкарство - поим и ризици 162

М-р Дејан Методијески

На „Долгата опашка“ во функција на туризмот 172

М-р Илија Груевски

Политиката на девизниот курс во услови на фиксен режим
при неговото формирање 179

Помлад асистент Марија Димитрије Гогова

Општите психолошки фактори на однесување на потрошувачите 195

Асистент м-р Елизабета Митрева, Љубица Стефановска, дипл.маш.инж.

Примена на методите и техниките за бездефектно
производство во проектирањето на систем на квалитет и
оптимизација на деловните процеси 202

М-р Стеван Лазар Габер

Значајноста на фискалните правила за имплементација
на стабилна фискална политика 213

М-р Љупчо Давчев

Проценка и менаџирање на државен ризик 220

Т. Јованов¹, Т. Мицески², К. Чабулева³

Корелациона зависност меѓу природниот прираст на
населението и живородени деца и починати лица во Р. Македонија 230

М-р Илија Груевски

Начини на одбрана од каматното влијание кај банките и другите
финансиски институции 241

Stojan Kocев MSc	
SIX SIGMA and CMMI APPLICATIONS and SYNERGY	253
Душан Миланов - Центар за кариера и развој, м-р Борјан Ѓорѓиев	
Стилот на донесување на одлуки како карактеристика на личноста која дава понатамошни насоки за развој на човечките ресурси	267
Љубица Стефановска, м-р Елизабета Митрева	
Проектирање на систем на мотивација - нужност во остварување на стратегијата и целите на компаниите	279
Помлад асистент Емилија Митева	
Технолошки развој на малите и средните претпријатија во PM преку програми за соработка со странски партнери	288
Помлад асистент Дарко Лазаров	
Странски директни инвестиции во Централна и Источна Европа	298
Помлад асистент Емилија Митева	
Улогата на Светска банка во светската економија	309
Марија Манева, Центар за односи со јавноста при УГД	
Маркетинг менаџмент во високообразовните институции	321
Дипл. психолог Билјана Герасимова	
Влијанието на степенот на образование, висината на личниот доход и областа на работа врз начинот на однесување при купување ...	329

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Економски факултет - Штип

Трајко Мицески*, Петар Клетникоски**

ЗАЕДНИЧКАТА АГРАРНА ПОЛИТИКА НА ЕУ

Abstract

The common agricultural policy (CAP) established in 1962, have undergone many reforms in its history by founding the common market organizations which, generally speaking, could be assigned to two phases. In the first phase the CAP had an aim to increase productivity and to ensure a satisfactory standard of living for the farmers. In this period, support to the agriculture had be given through the price system, what in time had led to the fulfillment of the aims imposed, but also to the disturbanace of relationships between the offer and demand of the internal market. The second phase of the development of the CAP, which had been institutionalized by the Treaty from 1992, had been characterized by the transition from the yielding the support to agriculture by a price system to a direct payment system to the producers with a permanent decrease of these expencies and focusing the support to the rural development.

Key words: *Common agricultural policy (cap) of EU, price system, support to the agriculture, direct payment system, rural development.*

Вовед

Земјоделството е еден од најзначајните економски сектори во Европската унија (ЕУ). Во моментов, ЕУ е вториот по големина извозник и најголемиот увозник на храна во светот. Токму поради значењето што земјоделството го има за европските граѓани, како за земјоделските производители така и за потрошувачите, Европската унија го регулира овој сектор преку Заедничката аграрна политика (ЗАП). ЗАП првенствено настанала од настојувањето да се обезбеди ЕУ со доволни количини на квалитетна храна по контролирани цени.

Со стекнување на кандидатскиот статус за членство во ЕУ во декември 2005 година, Република Македонија е чекор поблизу да стане рамноправна земја-членка на ЕУ. Прв чекор за приспособување на земјоделството во Р. Македонија кон земјоделството на ЕУ е да се разбере

*Универзитет „Гоце Делчев“, Економски факултет, ул. „Генерал Михајло Апостолски“ бр.33, Штип, Р. Македонија, trajko.miceski@ugd.edu.mk

**Универзитет „Гоце Делчев“, Земјоделски факултет, ул. „Крсте Мисирков“ бб, 2000 Штип, Р. Македонија, petar.kletnikoski@ugd.edu.mk

Заедничката аграрна политика (ЗАП) на ЕУ, што воедно ќе претставува и цел на овој труд. Заради овие причини во овој труд ќе се обидам да дадам краток приказ на Заедничката аграрна политика на ЕУ и предизвиците на Р. Македонија на патот кон ЗАП на ЕУ.

Во овој труд најчесто ќе се користат компаративниот метод, интерната метода, како и историскиот метод на истражување.

Историјат на ЗАП

Заедничка аграрна политика ги има своите корени во педесеттите години на минатиот век. Опасноста од глад и од сериозно осиромашување на европските фармери ги натерала водачите на шесте земји-членки на заедницата да формулираат заеднички правила за земјоделството.

Концептот за механизмот на ЗАП е усогласен на Стреса конференцијата во јули 1958 година, а во 1960 година е прифатен од страна на тогашните шест држави-членки на ЕЕЗ¹.

Суштината на ЗАП се состоела во тоа што на фармерите им биле загарантирани откупни цени на производите кои ги произведувале. Гаранцијата која ја формулирала ЗАП значела дека секој вишок на производи што ќе им се јавел на фармерите ќе бил откупен од страна на комисијата и на тој начин се избегнувала загубата за фармерите. Токму поради загарантираниот откуп, при одлучувањето што да произведуваат, фармерите не воделе сметка за тоа кои производи се барани на пазарот. Тие се труделе да произведат што поголеми количини за коишто во секој случај имале загарантиран откуп. Покрај ова, фармерите добивале и субвенции, односно финансиска помош за реструктуирање на фармите во смисла на развој и модернизација на производниот процес. Дополнителна заштита биле и високите царини за увезените земјоделски производи, што влијаело на тоа домашните производи да се значително поевтини од увезените.

И покрај тоа што овие мерки во почетокот добро ја одиграле својата улога и обезбедиле сигурност за фармерите, веќе во осумдесеттите години на минатиот век се појавиле проблеми во функционирањето на ЗАП. Како прво, субвенциите и откупот на вишокот производи биле значителен товар за заедничкиот буџет. Понатаму, вишокот производи што го откупувала комисијата се пласирале на светскиот пазар, по пониски цени на не-европските производи и загуба за земјоделците од другите региони на светот.

¹ Германија, Франција, Италија, Белгија, Холандија и Луксембург (замји-потписнички на Римскиот договор)

Дефинирање и инструменти на ЗАП

Правната основа на ЗАП на ЕУ е дефинирана со членовите 32 до 38, од Договорот за конституирање на Европската унија.

Во член 33, став 1 од Договорот, се поставени долгорочните цели кои би требало да ги постигне ЗАП. Тие се:

1. подигање на продуктивноста во земјоделството и промовирање на техничкиот прогрес, преку обезбедување на рационален развој на земоделското производство и оптимално користење на факторите за производство, а посебно работната сила;
2. обезбедување подобар животен стандард за земјоделската популација, поточно зголемување на примањата на лицата кои се директно ангажирани во земјоделството;
3. стабилизација на пазарот;
4. сигурност во снабдувањето и
5. прифатливи цени за потрошувачите.

За да се овозможи остварување на поставените цели, со член 34 е пропишано основање на заедничка организација.

Трите принципи кои се дефинирани уште во 1962 година, на кои се базира ЗАП, а со самото тоа и заедничката организација на пазарот, се:

1. **Единствен пазар** - коректно користење на овој принцип бара заедничко регулирање на цените, исплаќање на помош и правила за конкуренција, хармонизирани прописи за здравствено осигурување и административни процедури, како и заедничка надворешно-трговска политика.
2. **Приоритетност на Унијата** - овој принцип се обезбедува со активности на две нивоа: а) преку давање приоритет на земјоделските производи од Унијата во однос на увозните производи и б) преку заштита на внатрешниот пазар од нарушувања предизвикани со увоз на земјоделски производи со ниски цени, како и од нарушувања на светскиот пазар. Основна цел на овој принцип е да го заштити производството внатре во Унијата од увоз од трети земји.
3. **Финансиска солидарност** - трошоците кои произлегуваат од примената на ЗАП мораат да бидат поделени помеѓу сите земји - членки, без оглед на нивниот национален интерес.

Заради тоа, уште во 1962 година е основан Европски фонд за гаранција и извоз во земјоделството (FEOGA).² Овој фонд се состои од Гарантен

² Glossary of the Common Agricultural Policy and the Agenda 2000 Reform (European Parliament, 1999), стр. 5

оддел и Оддел за насочување и секогаш располага од 60% до 70% од вкупниот буџет на Унијата. Зависно од производот, активностите можат да бидат во форма на интервентни цени, поддршка во производството (премија), компензациона помош за намалување на производството и др.

Реформи на ЗАП

Во изминатиот период, ЗАП успеала да ги исполни иницијалните цели кои ѝ биле поставени. Меѓутоа, покрај позитивните се појавиле и негативни ефекти од овие мерки. Пред сè, производството во голема мера ги надминало потребите на внатрешниот пазар, создавајќи огромни стокови вишоци, така што издатоците за поддршка на земјоделството растеле експоненцијално. Поради овие причини ЗАП низ своето постоење претрпела неколку реформи.

Во 1968 година, комисијата објавила „Меморандум за реформи на ЗАП“, познат како „Меншолтов план“. Планот предвидувал намалување на бројот на вработените во земјоделството и окрупнување на земјоделските поседи, со цел да се зголеми продуктивноста.

Во текот на 1972 година, во ЗАП биле воведени структурни мерки со цел да се модернизира земјоделството. Меѓутоа, и покрај континуираните структурни промени во текот на наредните децении, основниот проблем и понатаму останал - односот помеѓу понудата и потрошувачката на пазарот на земјоделски производи и понатаму останал неизбалансиран, што резултирало со непрекинат пораст на стоковите вишоци. Заради тоа во 1983 година комисијата донела радикална реформа која била претставена две години подоцна како Зелен документ на тема „Перспективите на заедничката аграрна политика“ (1995 год.). Зелениот документ со мерки имал за цел да ги изедначи понудата и побарувачката, да воведо нов начин за намалување на производството во најзагрозените сектори, да анализира нови алтернативни решенија за иднината на ЗАП.

На 21 мај 1992 година Советот ја усвои реформата McSharry³. Токму оваа реформа ја означиле пресвртницата во развојот на ЗАП, со што е предвидено намалување на цените на земјоделските и прехранбените производи, со цел да се овозможи нивна конкурентност на внатрешниот и светскиот пазар, додека намалените приходи на фармерите би биле компензирани преку директни исплати на фармерите. Освен тоа, оваа реформа вовела дополнителни мерки за уредување на пазарот, како и за заштита на околината.

³ Името на оваа реформа доаѓа од името на комесарот за земјоделство Ray Mac Sharry

Во јули 1997 година, комисијата предложила нова реформа на ЗАП во рамките на планот на Агенда 2000⁴, кој претставувал проекција на развојот на ЕУ во периодот од 2000 до 2006 година, земајќи го предвид и очекуваното проширување на Унијата. Со оваа реформата се врши замена на системот за поддршка на земјоделството преку заштитни цени, со системот на директни плаќања на фармерите. Со оваа реформа е предвидена силна поддршка за рурален развој што го опфаќа развојот на недоволно развиените рурални подрачја, обука на млади фармери и др.

Во јуни 2003 година се случуваат уште потемелни реформа на ЗАП. Ова не значи напуштање на финансиската помош за фармерите, туку реформирање на истата.

Финансирање на ЗАП

Финансирањето на земјоделството во ЕУ се врши преку Европскиот земјоделски гарантен фонд (EAGGF). Постојат два основни „столба“ за поддршка во земјоделството.

Поддршка на пазарот и приходот на земјоделците (Столб 1)

Мерките за поддршка на пазарот и приходите се оние коишто најблиску се поврзани со земјоделството. Тоа се мерки за подобар пласман на пазарот и директни субвенции за европските производители. Досега поддршката во приходот и во помал размер поддршката на пазарот се главните издатоци во финансирање на ЗАП. Меѓутоа, тоа постепено се менува како се развива ЗАП.

Рурален развој (Столб 2)

Вториот столб се однесува на програми кои ќе обезбедат рурален развој. Целта на скорашно развиената политика на ЕУ е да обезбеди развој и создавање на нови работни места во руралните региони. Во таа смисла, ЕУ се фокусира на неколку најзначајни прашања и тоа: обезбедување на поголема конкуренција во фармерството и шумарството, заштита на животната средина, развој на туризмот, подобрување на животниот стандард на фармерите и разноликост на руралната економија.

⁴ Агенда 2000: Strengthening the Union and preparing enlargement (http://europa.eu.int/comm/agenda/2000/index_en.htm)

Мерки за рурален развој

Политиката за рурален развој од Агенда 2000 нуди „мени« на мерки. Земјите-членки избираат кои од тие мерки најмногу одговараат на потребите за нивните рурални средини, и тие се вклучени во нивните национални или регионални програми. Мерките за поддршка на ЕУ се кофинансирани од земјите-членки.

Човечки ресурси: млади фармери, рано пензионирање и обуки

ЕУ нуди финансиска помош да го поттикне трансферот на агробизнис од една генерација на друга, преку помошта за младите фармери да почнат да се занимаваат со таа дејност и преку поддршката за рано пензионирање (со цел фармите да се достапни за следната генерација).

Рурални средини со неповолни услови за земјоделско производство

Некои рурални средини се сметаат за помалку фаворизирани, бидејќи условите за работа се потешки. Овие потешкотии произлегуваат од природните недостатоци, како што се: планинските терени, климата, состојбата на почвата итн. и коишто ги зголемуваат производствените трошоци и ги намалуваат приносите. Фармерите во овие средини добиваат субвенции за да ги заменат додатните трошоци со кои се соочуваат. Овие плаќања зависат од улогата што овие фармери ја имаат во зачувувањето на природниот предел.

Преработка и маркетинг на земјоделски производи

Адаптирање на производството според побарувачката на пазарот и истражување на нови индустриски канали се битни за да се зголеми конкурентноста на секторот. Финансиите се достапни за инвестиции поврзани со подобрување на процесирањето и маркетингот на земјоделските производи.

Мерки за промоција на адаптацијата и развојот во руралните области

ЕУ донесува мерки коишто помагаат во земјоделскиот сектор за поголем економски развој во руралните области. Помагањето може да опфати, меѓу другото, подобрување на плодноста на почвата, основни услуги за руралната економија и населението, обновување и развој на селата и заштита и одржување на руралното наследство, диверзификација на земјоделските активности за обезбедување на повеќе активности или можен приход, управување со изворите на вода, поттикнување на туристичките активности и заштита на околината.

Високи стандарди, квалитет, заштита

Реформираната ЗАП придава голема важност на обврската која ќе ја имаат фармерите да ги почитуваат стандардите на ЕУ, кои се однесуваат на еколошката заштита, безбедноста на храната и благосостојбата на животните.

Во иднина, плаќања на фармерите ќе бидат достапни за земјоделците кои самоволно учествуваат во ЕУ или националните планови наменети да го подобрат квалитетот на земјоделските производи и процесите на производство што им дава сигурност на потрошувачите. Идните ЕУ планови за квалитет се одредени за поддршка на:

- заштита на географските показатели и името на потекло на земјоделските производи и храната;
- сертификати за одреден квалитет на земјоделски производи и храна;
- органско производство на земјоделски производи и индикатори кои се однесуваат на истите;
- квалитетно производство на вино во специфични региони.

ЗАП има добра политика којашто се однесува на органската храна и земјоделството.

Заклучок

Поради големото значење што земјоделството го има за европските граѓани, Европската унија го регулира овој сектор преку Заедничката аграрна политика (ЗАП). Заедничката аграрна политика е формирана во 1962 година, со основањето на заедничката организација на пазарот, и истата претрпела многу реформи. Долгорочните цели кои би требало да ги постигне ЗАП се: подигање на продуктивноста во земјоделството и промовирање на техничкиот прогрес, обезбедување подобар животен стандард за земјоделската популација, стабилизација на пазарот, сигурност во снабдувањето и прифатливи цени за потрошувачите. ЗАП се базира на следниве три принципи: единствен пазар, приоритетност на Унијата и финансиска солидарност.

ЗАП во минатото претрпела повеќе реформи. Поддршката на цените била главна стратегија во периодот 1958-1992 година и се користела паралелно со инструментите на трговската политика, Реформата McSharry во 1992 г. и Агендата 2000 постепено ја вовеле поддршката за руралниот развој/животната средина, поддршката по единица грло и површина, додека поддршката на цената се намалила. Поддршката на земјоделците доаѓа преку двата „столба“ на ЗАП.

Користена литература

- Агенда 2000: Strengthening the Union and preparing enlargement
(http://europa.eu.int/comm/agenda2000/index_en.htm)
- Dabovic D., PRAVNI OKVIR AGRARNE POLITIKE EVROPSKE UNIJE, 2002
Glossary of the Common Agricultural Policy and the Agenda 2000 Reform (European Parliament, 1999)
- Земјоделски извештај 2003, Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство, 2003 г.
- Михајловиќ Л., Ѓорѓевски Ѓ., „Економика пољопривреде и задругарство“, Пољопривредни факултет Нови Сад, 1997.
- Мурарџалиев А., „Аграрна политика на Македонија“, ЕИС, Скопје, 1994 г.
- Мурарџалиев А., „Нов приод кон предметот економика на аграрот“, Економски институт - Скопје, Скопје, 1999 г.